

PRAVOSLAVNÁ TEOLOGIE 20. STOLETÍ

Ivana Noble a kol., Cesty pravoslavné teologie ve 20. století na Západ, Brno: CDK, 2012, 411 stran.

Kniha Ivany Noble a kol. zaplňuje citelnou mezeru v české teologické produkci o pravoslaví. Vzhledem k trvalému zájmu o pravoslaví v českém prostředí a k atraktivnosti dříve zakázaného tématu je pozoruhodné, že se tuto mezeru nepokusil nikdo zaplnit už dříve – díky tomu však nyní dostáváme do rukou obsahově kvalitní dílo, skupinovou monografii založenou v řadě případů na pramelech, které teprve s postupem času dostávají badatelé k dispozici. Proměna jazykových možností českých teologů také vede k odpoutání od jednostranné závislosti na německých zdrojích a k příklonu k anglicky psaným textům – to autorům otevřelo možnost např. podrobnějšího zpracování problematiky amerického pravoslaví. Účast bulharsky mluvícího člena v týmu umožnila i zpřístupnění bulharské odborné produkce, což se ukázalo přínosné zvláště v části zabývající se prehistorií moderního pravoslavného pohybu západním směrem – kniha se tak stává i příspěvkem k letošnímu cyrilometodějskému jubileu. Potěšitelné je i to, že pravoslaví autorům nesplyvá s ruským pravoslavím, třebaže tomu je věnována přiměřená, a tedy hlavní pozornost.

Záběr knihy je široký – šíření pravoslaví na Západ je zasazeno do hlubokého dějinného kontextu, příznačně však již od počátků je šíření pravoslaví spojeno nejen s misíí, ale i s emigrací, zvláště významně po pádu byzantské říše. V novější době si autoři velmi záslužně všímají aljašské misie a jejich pozoruhodných snah o inkulturaci pravoslaví, zkomplikovaných ovšem setkáním s americkou protestantskou kulturou po prodeji Aljašky Spojeným stáťům. Shodou okolností či prozřetelnostně však právě toto spojení s USA zjevně usnadnilo další „cesty pravoslavné teologie“ do západního světa, a také pokračování zápasů o západní inkulturaci pravoslaví, jejichž představitelem byl např. legendární biskup a pozdější patriarcha Tichon, a prozatímním výsledkem byl vznik Pravoslavné církve Ameriky. Odvaha k inkulturaci do západního světa je u pravoslavných misionářů a teologů tím pozoruhodnější, čím lépe víme o dlouhodobých vnitřních problémech pravoslavného světa s otevřeností či uzavřeností vůči vlivům Západu, jakož i s reformou v rámci domácího prostředí ruského i řeckého, čemuž autoři věnují v knize stálou pozornost počínaje druhou kapitolou. Tyto již samy o sobě spleťté problémy se ještě radikalizovaly konfrontací s bolševickou revolucí (po krátkém mezidobí svobody a reformního úsilí po pádu carismu) – do po-

předí se dostaly otázky míry kolaborace s režimem či úplného přechodu do katakomb (a víme i z české situace, zejména z jejího ještě pokračujícího rozkrývání, že nešlo o jednoznačné postoje, ale vše bylo propleteno a historicky se proměňovalo a při zcela přísném pohledu těžko někdo z nás obstojí). V této souvislosti bych si dovolil nadhodit otázku, která mě léta znepokojuje, ač jsem neměl možnost se jí do hloubky zabývat, zda nedozrál čas ne snad přímo k rehabilitaci Obnovené církve, přesto však k poněkud pozitivnějšímu pohledu na tuto větev pravoslaví, zvláště také s ohledem na její pozdější katakombální existenci a současným pokusům na ni navázat jako na určitou alternativu k politické roli RPC v putinovském Rusku. Bolševická revoluce ovšem znamenala pro Západ i emigraci a exil kulturní a teologické elity, pro kterou se otázka vztahu pravoslaví k západní kultuře kladla úplně novým způsobem, vzdor dřívějším emigračním vlnám. Záslužně se autoři zabývají útočištěm, které pravoslavným poskytla tehdejší Republika československá – tuto světlou tradici našich moderních dějin je třeba opravdu zkoumat a připomínat – záslužně je ovšem i zaměření na americký exil a jeho problémy. Vedle těchto velkých dějinných linií se autoři zaměřili také na několik lidských příběhů, těmito dějinami utvářených – představeny jsou osudy rodin Losských, Berdjajevo-

vých a Bulgakovových. V této souvislosti se kniha zabývá i teologickými ohnisky a idejemi s nimi spojenými. Teologický vývoj autoři vidí jako trend od někdejší obnovné plurality, vyrovnávající se s moderním světem a jeho kulturou, k dominantní roli novopatristické syntézy. Hodnocení tohoto trendu asi závisí na celkovém postoji hodnotitele – jako recenzent si dovoluji vidět vývoj pozitivněji, jelikož ze své pozice považuji sociologii do jisté míry za omyl a novopatristiku jsem měl štěstí poznat spíše v jejích dialogičtějším a otevřenějším představitelích. Jelikož však autoři v závěru slibují, že se v plánovaném pokračování knihy zaměří na „teologické metody, které se rozvinuly v rámci širokého procesu znovobjevení církevních otců“ a že se vrátí „ve větším detailu k otázce vztahu mezi tradicí a inovací“, předpokládám, že se naše pohledy postupně sblíží. Poslední kapitola knihy je věnována tématu hagiografickému, životům dvou mučedníků a jedné mučednice, a je hodno chvály, že na rozdíl od klasických hagiografií se zde postavy nepřizpůsobují apriornímu hagiografickému schématu, ale naopak je ukázáno, jak toto schéma jakožto svatí nového věku překračují a v jistém smyslu i problematizují.

Knihy je bezpochyby tím nejlepším, co v češtině k danému tématu máme, textem odborně fundovaným a současně čtivě napsaným. Měl jsem

to štěstí, že jsem knihu mohl přečíst ve třech volných dnech po sobě jdoucích a tím vychutnat nejen zpracování dílčích témat, ale prožít si celý příběh šíření východního křesťanství na Západ jako celek. Předpokládám, že běžný čtenář bude knihu otevírat spíše kvůli dílčím tématům, ale přeji knize i takové čtenáře, kteří si najdou čas sledovat mnohasměrný a mnohavrstevný pohyb pravoslavy v moderní době jako jediný ucelený proces.

Jaroslav Vokoun

NOVĚ OTEVŘENO PRO LEVITICUS 19

Jiří Beneš (ed.), Otevřené dveře: Leviticus 19, Chomutov: L. Marek 2012, 220 stran.

Není zcela běžné, aby v našem teologickém prostředí vycházely kolektivní monografie zaměřeny na jedno starozákonní téma či text. Proto by se na první pohled mohl zájemce o tento úsek kritické biblistiky zaradovat, že se mu do ruky dostala kolektivní monografie vycházející z Husitské teologické fakulty UK, jejímž editorem je docent téže fakulty, Jiří Beneš.

Tato očekávání jsou ještě umocněna po přečtení editoria, ve kterém se Jiří Beneš a Markéta Holubová vymezují vůči „učeně vypadající nerosrozumitelnosti“, „exhibování“ nebo za hory nastudované literatury skrývané „tvůrčí neplodnosti“. Čtenář se tedy začne těšit na svěží, čtivou, ne-

exhibující, ale přitom poctivou teologickou a výkladovou práci. V editoria, se rovněž dovídáme, jak autoři vnímají teologické bádání. Je to oblast, která „se chce chovat jako věda“, její „hlavní teologickou hodnotou jsou peníze“, „měří se v ní jen to, kdo se zmocní prostředků pro vlastní bádání“ a neméně zajímavé je vyhlášení, že existují „ostřelovači“, kteří „sestřelili pro upevnění svých pozic každého, kdo nevhlíží obdivně k výsledkům jejich práce“. Je kritizováno, že v teologii není brán ohled na studenty a laika. Kritizována je také tvorba „odborných staří“ pro úzkou skupinu vševědoucích zasvěcenců. Dovídáme se, že sborník chce jít cestou „základní solidarity“ mezi učitelem a žákem, ne cestou soutěže a tvrdé konkurence. Zajímavě působí i vzájemné citování v jednotlivých příspěvcích (pozorný čtenář si může povšimnout jediné výjimky). K tomuto seznamu různých předporozumění bych se rád ve své závěrečné úvaze vrátil. Považuji za celkem podstatné se při něm zastavit a ptát se, kdo je vlastně biblickým teologem a jak má a může vypadat práce biblického exegeta. Ale s tím souvisí i jiné otázky, kterých se editoria přímo i nepřímo dotýká: Kde je hranice mezi biblickým teologem a běžným uživatelem biblických textů? Co je kritický výklad Starého zákona a je vhodné zachovat si kritický rozměr čtení? Prezentuje editoria teolo-